

მინა (ბუნებრივი რესურსი) წარმოების ფაქტორების ურთიერთმოქმედების სისტემაში

რეზიუმე

მინის რესურსების რაციონალური გამოყენების სათვის აუცილებელია წარმოების სხვა ფაქტორების (შრომა, კაპიტალი, მენარმეობრივი უნარი, ინტეგრირებული ცოდნა, ეკონომიკის სახელმწიფო რეგულირება), თავისებურებათა ურთიერთმოქმედების მექანიზმის ობიექტურად შეფასება.

უკანასკნელ წლებში, ეკონომიკაში ტრანსფორმაციული პროცესების ანალიზით დასტურდება, რომ:

- წარმოების ძირითადი ფაქტორები არასრულყოფილად გამოიყენება: მინის რესურსების მართვა ფაქტობრივად სახელმწიფოს მხრივ ყურადღების გარეშე დარჩა (აღრიცხვა მოუგვარებელია, მინის (ნიადაგის) დაცვის ღონისძიებანი არ ხორციელდება), ასევე, არაეფექტიანად გამოიყენება საწარმოო ფონდები, ფინანსური რესურსები, სამუშაო ძალამ დისკვალიფიკაცია განიცადა (გადამზადების სისტემა არ ფუნქციონირებს), ინტეგრირებული ცოდნა (გამოყენებითი მეცნიერება, ინოვაციური მიდგომები) წარმოების პროცესში კომპლექსურად არ არის ჩართული. ყოველივე ეს გამომწვეულია იმით, რომ სახელმწიფოს ეკონომიკურ (აგრარულ) პოლიტიკაში სრულად არ არის გათვალისწინებული ქვეყნის ბუნებრივ-საწარმოო პირობები, ტრანსფორმაციის თავისებურებანი, რეფორმის შედეგად ჩამოყალიბებული ტენდენციები;

- მოძველებულ ტექნოლოგიას (ძირითადი კაპიტალი), ინვესტიციებს (ადამიანური კაპიტალი) და სხვა წარმოების ფაქტორებს შორის წინააღმდეგობებია, რომლის დაძლევისათვის საჭიროა წარმოებისა და შრომის რაციონალური ორგანიზაცია;

- მინის რესურსების რაციონალურად გამოყენებაში წარმოების დანარჩენი ფაქტორების ეფექტიანად მონაწილეობის უზრუნველყოფისთვის აუცილებელია სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციების სწორად გაცნობიერება და განვითარების პოლიტიკური, სამართლებრივი, სოციალური, ეკონომიკური, ეკოლოგიური, ორგანიზაციულ-მმართველობითი სისტემების ფუნქციონირების ხელსაყრელი გარემოს შექმნა;

- მინის რესურსების რაციონალურ გამოყენებაზე არსებითად დამოკიდებულია ქვეყნის პოლიტიკური სუვერენიტეტი, სოციალურ-ეკონომიკური-ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტა და მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლება, ამიტომ მინა, როგორც ბუნებრივი უნივერსალური რესურსი, წარმოების ფაქტორი და მეურნეობრიობის ობიექტი მუდმივად საჭიროებს სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და მინის მესაკუთრეთა სისტემატურ ყურადღებას, საერთო ძალისხმევას და პრობლემების მიზნობრივი პროგრამებით გადაწყვეტას.

ნოდარ ჭითანავა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

სტატიაში ავტორი აღნიშნულ და სხვა აქტუალურ საკითხებზე ამახვილებს ყურადღებას.

საკვანძო სიტყვები: მინის რესურსი; წარმოების ფაქტორები; მენარმეობრივი უნარი; ინტეგრირებული ცოდნა; სასურსათო უზრუნველყოფა.

LAND (NATURAL RESOURCES) IN THE SYSTEM OF INTERACTION OF FACTORS OF PRODUCTION

Nodar Chitanava

Doctor of Economics, Professor

RESUME

For the rational use of land resources it is necessary to objectively evaluate other factors of production (labor, capital, entrepreneurial ability, integrated knowledge, state regulation of the economy), peculiarities, mechanism of interaction.

In recent years, analysis of transformational processes in the economy has shown that:

Key factors of production are used incompletely: land resources management is virtually neglected by the state (accounting is not settled, land (land) protection measures are not implemented), industrial funds, financial resources are inefficiently used, the workforce is disqualified (retraining system is not operational), Integrated knowledge (applied science, innovative approaches) is not complexly involved in the production process. All of this is due to the fact that the economic (agrarian) policy of the state does not fully take into account the country's natural-production conditions, the peculiarities of transformation, and the trends emerging from the reform;

Obsolescence between outdated technology (core capital), investment (human capital), and other factors of production that require rational production and labor organization;

In order to ensure effective participation of the rest of the factors of production in the rational use of land resources, it is necessary to have a proper understanding of the economic functions of the state and to create a favorable environment for the functioning of political, legal, social, economic, environmental, organizational-governance systems;

The rational use of land resources depends largely on the country's political sovereignty, resolving socio-economic and environmental problems and raising the level of well-being of the population, so land as a universal natural resource, factor of production, and farming facility is constantly in need of state, community and landowners. Systematic attention, common effort and problem solving with targeted programs.

The article focuses on these and other pressing issues.

Keywords: land resource; Factors of production; Entrepreneurial skills; Integrated knowledge; Providing food.

* * * *

საქართველო მრავალი გამოწვევების წინაშე დგას. მათ შორის ერთ-ერთი მინის რაციონალური გამოყენებაა. სამწუხაროდ, მინას როგორც ბუნებრივ რესურსს და წარმოების ფაქტორს, სათანადო ყურადღება არ ექცევა. ეს მაშინ, როცა დღევანდელ პირობებში მინის კომპლექსური გამოყენება (ნიადაგი, წყალი, ტყე, რეკრეაციული რესურსები, ნიადაგი და ა.შ.) უნდა განვიხილოთ როგორც სტრატეგიული რესურსი, რომლის რაციონალურად ათვისებაზე არსებითად დამოკიდებულია ქვეყნის უსაფრთხოება, სოციალურ-ეკონომიკურ-ეკოლოგიური განვითარების ტემპები. მინის რესურსების კომპლექსურად და ეფექტიანად ათვისებისათვის აუცილებელია სახელმწიფომ შეიმუშავოს ისეთი პოლიტიკა, მართვის ისეთი მექანიზმი, რომ შექმნას ხელშემწყობი გარემო მინის რესურსული პოტენციალის ეროვნული ეკონომიკის განვითარების დაჩქარების ძირითად ფაქტორად გამოყენებისათვის.

ქვეყნის მინის რესურსების გამოყენებაში შექმნილი მდგომარეობის გამომწვევი მიზეზების ასსნას და შეფასებას სჭირდება ეკონომიკის (წარმოების) განვითარების მიმდინარე ტრანსფორმაციული პროცესების სისტემური ანალიზი. მინის, როგორც ბუნებრივი რესურსის, მეურნეობრიობის ობიექტის, და რაც არსებითია, წარმოების ფაქტორის რაციონალურ გამოყენებაზე უშუალო გავლენას ახდენს წარმოების სხვა ფაქტორებიც. იმის ასსნას, თუ როგორია მათი ურთიერთქმედების პრინციპები, ხასიათი, რესურსული პოტენციალი და როგორ მონაწილეობენ ისინი მინის ეფექტიანად გამოყენებაში არა მხოლოდ შემეცნებითი (მეცნიერული), არამედ განმსაზღვრელი პრაგმატული მნიშვნელობაც აქვს.

ცნობილია, რომ საზოგადოების ეკონომიკური საქმიანობის განმსაზღვრელი, დოვლათის წარმოების პროცესია, რომელიც რიგი პირობების, უპირველესად

კი – წარმოების ფაქტორების არსებობას საჭიროებს, ფაქტორად მეცნიერებასა და პრაქტიკაში იგულისხმება ის მამოძრავებელი ძალა, წარმოების განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი ელემენტი (ობიექტი), რომელიც გადამწყვეტად მოქმედებს წარმოების ხასიათსა და შედეგებზე.

ტრადიციულად წარმოების ფაქტორებს მიეკუთვნება: მიწა, შრომა, კაპიტალი (მე-18 საუკუნის ფრანგი მეცნიერის სეის კანონის მიხედვით), მეწარმეობრივი უნარი, ინფორმაცია¹. აღნიშნულ ძირითად ფაქტორებთან ერთად თანამედროვე პირობებში წარმოების ფაქტორებად აღიარებენ ცოდნას, ორგანიზაციას, ტექნოლოგიას, ინოვაციას, ეკოლოგიას, დროს, წარმოების მეცნიერულ-ტექნიკურ დონეს, კულტურის საერთო მდგომარეობას და ა.შ.

თანამედროვე პირობებში საწარმოო პროცესის ძირითად გადამწყვეტ ფაქტორად მიიჩნევენ ცოდნას, საერთოდ ინტელექტუალურ კაპიტალს, ინფორმაციას². ამერიკელი მეცნიერის დ. ბელის აზრით „თეორიული ცოდნა და მისი ახალი როლი, როგორც სოციალური ცვლილებების წარმართველი ძალისა, წარმოადგენს ახალი საზოგადოების ღერძულ პრინციპს“³. გამოყოფენ ცოდნის (ინფორმაციის) განსაკუთრებულ ნიშან-თვისებას, რაც არსებითად განსხვავდება მინისა და კაპიტალისაგან. თუ მინა და კაპიტალი ამოწურვადია, ცოდნას შეუძლია განუსაზღვრელად გენერირება და დაგროვება; თუ მინას და კაპიტალს მოსარგებლეთა შეზღუდული რაოდენობა ჰყავს, ცოდნა ყველა მათგანისათვის მისაწვდომია. ამერიკელი მეცნიერის პ. დრაკერის აზრით „ცოდნა დღეს წარმოადგენს წარმოების ძირითად პირობას“. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ მინისა და კაპიტალის გარეშე თვითონ ცოდნას შეუძლია შემოსავლის მიღება უზრუნველყოს, ე.ი. მართვა ეფექტიანი იყოს⁴. თუმცა მიჩნეულია, რომ თუკი აუცილებელი ცოდნა არსებობს, სხვა რესურსები ყოველთვის მოიძებნება.

აქედან ძნელი არ არის გავაკეთოთ დასკვნა, რომ თანამედროვე პირობებში ცოდნას ფართო გაგებით (ჩვენი აზრით, უფრო მისაღები იქნება პირობითად მას ინტეგრირებული ცოდნა ვუნდოთ) წარმოების (საერთოდ – განვითარების), გადამწყვეტი ფაქტორის როლი აქვს. ეს აიხსნება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის განვითარების მაღალი ტემპებითა და წარმოების ძირითადი ფაქტორების ინტელექტუალიზაციის დონის მკვეთრი ამაღლებით. ინტეგრირებული ცოდნა ქმნის რეალურ ნანამძღვრებს ცოდნის (წარმოების ფაქტორების ერთობლივად გამოყენებით) წარმოებისა და რაციონალურად გამოყენების პროცესის, ქვეყნის განვითარების სტრატეგიის შესაბამისად, კოორდინაციისათვის. ამიტომაც, რომ მეცნიერება განიხილება, როგორც ცოდნის სისტემა, ახალი ცოდნის შექმნის პროცესი, ეკონომიკის სფერო, რომელიც ცოდნის წარმოებით არის დაკავებული⁵.

მე-20 საუკუნის 80-იანი წლებიდან მსოფლიოში

1 https://ru.wikipedia.org/wiki/Факторы_производства

2 <https://creativeconomy.ru/lib/7748>

3 იქვე

4 იქვე

5 www.grandars.ru («Экономическая теория»)

მიმდინარე რთული პროცესების (გლობალიზაციის მაღალი ტემპები, გეოეკონომიკური პოტენციალის ზრდა, ბიპოლარული ფორმაციული სისტემების გარდაქმნა ერთ პოლუსიან სისტემად და ა.შ.) ანალიზი ადასტურებს, რომ საბაზრო პრინციპებზე ყოფილი სოციალისტური ქვეყნების ეკონომიკის გადასვლის წინააღმდეგობრივი პროცესი უფრო გააღრმავა კრიზისის პირობებში სახელმწიფოს მხრივ საკუთარი ექსკლუზიური ეკონომიკური ფუნქციების გაუცნობიერებლობამ. ამ თვალსაზრისით, მე-20 საუკუნის 30-იან წლებში დაგროვილი გამოცდილებიდან (დიდი დეპრესიის პერიოდში რუზველტის „ახალი კურსის“ – როგორც დოქტრინის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა) ჯეროვანი დასკვნები არ გაკეთებულა. მხედველობაში გვაქვს ჯონ კეინსის მიერ შემოთავაზებული დასკვნა, რომ კრიზისულ პერიოდში აუცილებელია ეფექტიანი მოთხოვნის სტიმულირებაში სახელმწიფოს ადეკვატური ფულად-საკრედიტო და საბიუჯეტო პოლიტიკის განხორციელება.

საქართველოში საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის პროცესში დაშვებული შეცდომების გამომწვევი მიზეზების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფომ ვერ შეასრულა სისტემა შემქნელი სუბიექტის (ფაქტორის) ექსკლუზიური როლი (სახელმწიფო საკუთრების, კერძო საკუთრებად გარდაქმნის (პრივატიზაციის)), ეფექტიანი საბაზრო სტრუქტურების ჩამოყალიბების, ცენტრალიზებული მართვისა და საბაზრო მექანიზმების შეხამების პროცესის ეფექტიანი რეგულირების, არჩევანისა და მოტივაციის თავისუფლების, კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბების ხელშემწყობი პირობების შექმნის, რაც მნიშვნელოვანია არსებული ეკონომიკური პოტენციალის მიზნობრივად გამოყენების თვალსაზრისით).

ზემოთ აღნიშნული და პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში განვითარების მიმდინარე პროცესების ნეგატიური შედეგების ანალიზი გვაძლევს საფუძველს თანამედროვე პირობებში ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება მივიჩნიოთ წარმოების (საერთოდ ეკონომიკის) განვითარების ერთ-ერთ ფაქტორად.

ამჟამად, ეროვნულ ეკონომიკაში ჩამოყალიბებული ტენდენციების ობიექტურად გაცნობიერებისათვის მიზანშეწონილია განვიხილოთ და გამოვავლინოთ წარმოების ფაქტორების არსი, გამოყენების თავისებურებანი და რაც არსებითია, მათი გავლენა მიწის რაციონალურ გამოყენებაზე.

მიწა, როგორც წარმოების ფაქტორი

მიწა ფართო გაგებით (საერთო აღიარებით) ბუნებრივი რესურსია, სივრცობრივი ბაზისია, შრომის საგანი (სოფლის მეურნეობა და მოპოვებითი მრეწველობა), შრომისა და წარმოების საშუალება (სოფლის მეურნეობა და სატყეო მეურნეობა), უძრავი ქონების ობიექტია, საცხოვრისი სივრცეა, სადაც სამუშაო ძალის ფორმირება ხდება, წარმოების (მომსახურების) ობიექტების გადაადგილების სივრცეა, სადაც სამუშაო ძალა (შრომითი რესურსი) ფუნქციონირებს. ამიტომ მიიჩნევა, რომ მიწა რთული ბუნებრივი და სოციალურ-ეკონომიკური-ეკო-

ლოგიური სისტემების ერთობლივი ფენომენია, რომელიც მუდმივად განიცდის: ბუნებრივი, სივრცობრივი, ეკოლოგიური, სოციალური, ეკონომიკური, ტექნოლოგიური და სხვა ფაქტორების უშუალო გავლენას.

რას წარმოადგენს მიწა, როგორც წარმოების ფაქტორი? საყოველთაო აღიარებით, მიწა არის ბუნებრივი დოვლათი, რომლის რაციონალურად გამოყენებაზე დამოკიდებული წარმოების პროცესი. მიწას მიაკუთვნებენ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწებს (ნიადაგი), ტყეს, წყლის რესურსებს, სასარგებლო წიაღისეულს, ბუნებრივ-კლიმატურ მოვლენებს და პროცესებს, ეკონომიკის ნივთობრივი ელემენტების გაადგილების სივრცეს, ტერიტორიის იმ მონაკვეთს, რომელსაც პოლიტიკური და სახელმწიფოებრივი სტატუსი – სახელმწიფო საზღვარი აქვს¹.

საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში, საქართველოში გამოვლინდა მიწის რაციონალურად გამოყენების ისეთი თავისებურება, რომელსაც ადრინდელ პერიოდში სათანადო ყურადღება არ ექცეოდა. მხედველობაში გვაქვს ის, რომ მიწის (ნიადაგის) გამოყენების ეფექტიანობაზე მნიშვნელოვნად დამოკიდებული არა მხოლოდ ეროვნული უსაფრთხოება (უფრო კონკრეტულად მოსახლეობის სასურსათო უსაფრთხოება), არამედ, ეროვნული ეკონომიკის ახალი (საბაზრო) დარგობრივი სტრუქტურის ფორმირებაც. კერძოდ, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ეფექტიანი ფუნქციონირება უზრუნველყოფს ეკონომიკის სხვა დარგების (კვების მრეწველობა, მსუბუქი მრეწველობა, სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლობა, ქიმიური მრეწველობა, მშენებლობა და ა.შ.) და ინფრასტრუქტურის განვითარება (სპეციალიზაცია, ინტეგრაციულ პროცესებში მონაწილეობის დონე, გეოეკონომიკურ თავისებურებათა გათვალისწინება). ე.ი. მიწის (ნიადაგის, წიაღისეულის, რეკრეაციული და სხვა რესურსების) რაციონალური გამოყენება შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების გაღრმავების, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისა და შესაბამისად მოსახლეობის კეთილდღეობის დონის ამაღლების წინაპირობაა.

საქართველოში მიწის, როგორც წარმოების ფაქტორის გამოყენების ანალიზით დადასტურდა, რომ მას არარაციონალურად ვიყენებთ. არასრული ინფორმაციით, 1990-2018 წლებში ფაქტობრივად, ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობი 690 ათასი ჰექტრით შემცირდა. სახელმწიფო ფაქტობრივად ვერ ასრულებს მიწის (ნიადაგის) დაცვისა და რაციონალურად გამოყენების ფუნქციებს, ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლების ღონისძიებები არ ხორციელდება, მიწათმონყობა, როგორც კომპლექსური სისტემა მოიშალა. ინფორმაცია მიწის ფართობის სტრუქტურის, მისი ფიზიკური, ქიმიური და ეკონომიკური მახასიათებლების (მონაცემების) შესახებ სანდო წყაროებს არ ეფუძნება, რაც ნეგატიურად მოქმედებს მიწის ეფექტიანად გამოყენებაზე². მიწის რეფორმის მოუმზადებლად ჩატარებამ გამოიწვია მიწის

1 ვრცლად, ნ.ჭითანავა. საქართველოს სოფლის მეურნეობა, ტრანსფორმაციის პრობლემები, პერსპექტივები. თბ., 2015, გვ.47

2 იქვე, გვ.47

ცხრილი 1

მეურნეობათა მიწის ფრაგმენტაცია (მეურნეობათა ზომის ფრაგმენტაციის საშუალო მაჩვენებლები)¹

რეგიონები	ყველა მეურნეობა			ოჯახური მეურნეობები			სასოფლო-სამეურნეო საწარმოები		
	მეურნეობების საშ. ფართობი	ნაკვეთების საშ. რაოდენობა	ერთი ნაკვეთის საშ. ზომა (ჰა)	მეურნეობების საშ. ფართობი	ნაკვეთების საშ. რაოდენობა	ერთი ნაკვეთის საშ. ზომა (ჰა)	მეურნეობების საშ. ფართობი	ნაკვეთების საშ. რაოდენობა	ერთი ნაკვეთის საშ. ზომა (ჰა)
საქართველო	1,22	2,33	0,52	1,05	2,3	0,42	110,8	3,1	39,7
აფხაზეთის არ (კონტროლირებადი ტერიტორია)	1,03	1,71	0,6	1,03	1,7	0,60			
აჭარის არ	0,56	1,84	0,3	0,5	1,8	0,27	128,9	3	42,35
გურია	0,85	2,65	0,32	0,82	2,6	0,31	54,72	2,8	19,25
იმერეთი	0,69	2,53	0,27	0,64	2,5	0,25	90,17	2,3	40,45
კახეთი	2,21	2,32	0,95	1,9	2,3	0,82	162,76	2,4	67,59
მცხეთა-მთიანეთი	1,08	2,32	0,46	0,99	2,3	0,43	71,16	6,2	11,49
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	0,9	3,22	0,28	0,89	3,2	0,28	13,99	3,7	3,81
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	0,9	1,55	0,58	0,71	1,5	0,46	113,6	3,4	33,4
სამცხე-ჯავახეთი	2,32	3,77	0,62	2,21	3,8	0,59	665,33	3,3	202,49
ქვემო ქართლი	1,43	1,81	0,79	0,95	1,8	0,52	105,33	3	42,23
შიდა ქართლი	0,97	2,84	0,34	0,9	2,8	0,32	70,46	2,7	32,68

საქართველოს 2004 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერა. თბილისი 2005. გვ. 84-86

ცხრილი 2

მეურნეობების კლასიფიკაცია (ჰა)

I. მეურნეობების კლასიფიკაცია სასოფლო-სამეურნეო მიწის სრული ფართობის მიხედვით¹																	
	მეურნეობები სასოფლო-სამეურნეო მიწით	0,06 ჰა-ზე ნაკლები	0,06-0,09 ჰა	0,1-0,19 ჰა	0,2-0,49	0,5-0,99	1-1,99	2-2,99	3-3,99	4-4,99	5-9,9	10-19,99	20-49,99	50-99,99	100-199,99	200-499,99	500 ჰა ან მეტი
სულ	691577	36401	20618	70592	170788	220960	126519	20619	9515	4340	6269	2641	1202	500	307	234	72
%	100	5%	3%	9,7%	24,6%	32%	18,2%	3%	1,4%	0,62%	0,9%	0,37%	0,17%	0,07%	0,04%	0,03%	0,014%
II. მეურნეობების კლასიფიკაცია სახნავის სრული ფართობის მიხედვით²																	
	მეურნეობები სახნავით																
სულ	666232	60491	26122	88789	208642	179574	81661	10205	3410	1798	2824	1401	836	308	107	55	9
%	100	9%	3,9%	13,3%	31,3%	26,9%	12,2%	1,5%	0,5%	0,02%	0,42%	0,02%	0,01%	0,004%	-	-	-
III. მეურნეობების კლასიფიკაცია მრავალწლიანი ნარგავების სრული ფართობის მიხედვით³																	
	მეურნეობები მრავალწლიანი ნარგავებით																
სულ	353166	71207	30561	91213	116654	36032	6228	581	174	85	157	105	67	46	44	10	
%	100	20,1%	8,6%	25,8%	33%	10,2%	1,7%	0,16%	0,04%	0,02%	0,04%	0,002%	-	-	-	-	

¹ საქართველოს 2004 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერა. თბილისი 2005. გვ. 55

² იქვე, გვ. 61

³ იქვე, გვ. 72

ევროკავშირის ქვეყნებში მიწის საშუალო ფართობი ერთ მეურნეობაზე 2010 (ჰა)¹

ქვეყანა	მიწის საშუალო ფართობი ერთ მეურნეობაზე	ქვეყანა	მიწის საშუალო ფართობი ერთ მეურნეობაზე	ქვეყანა	მიწის საშუალო ფართობი ერთ მეურნეობაზე
ევროკავშირი	14,1	ესპანეთი	24,0	ავსტრია	19,5
ბელგია	31,7	საფრანგეთი	52,6	პოლონეთი	9,6
ბულგარეთი	9,8	იტალია	7,9	პორტუგალია	12,0
ჩეხეთი	152,4	კვიპროსი	3,1	რუმინეთი	3,4
დანია	64,6	ლატვია	21,5	სლოვენია	6,4
გერმანია	55,8	ლიტვა	13,7	სლოვაკეთი	28,1
ესტონეთი	47,7	ლუქსემბურგი	59,3	ფინეთი	35,9
ირლანდია	32,3	უნგრეთი	8,0	შვედეთი	43,5
საბერძნეთი	5,8	ნიდერლანდები	26,0	დიდი ბრიტანეთი	78,6
ნორვეგია	21,6			საქართველო 2014 წ ²	1,37

¹www.epp.europa.eu/portal/page/portal/statistics

² საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო აღწერა. 2014/საქსტატი. გვ.52

ნაკვეთების დაქუცმაცება, გაუარესდა შორს ნაკვეთიანობის მაჩვენებლები, ასევე მეორადი დაჭაობების პროცესი გაღრმავდა, რაც მოითხოვს მიწათმონყობის კომპლექსურ ღონისძიებათა განხორციელებას, დიდი მოცულობის კაპიტალური დაბანდებების (ინვესტიციების) გამოყენებით.

მიწის გამოყენებაში შექმნილი ნეგატიური სიტუაცია არსებითად გამოიწვია იმან, რომ ეკონომიკის ტრანსფორმაციის პერიოდში მიწის რესურსების სახელმწიფოებრივი რეგულირების მნიშვნელობის უგულებელყოფამ. ამით უნდა აიხსნას მიწის აღრიცხვისა და რეგისტრაციის საქმეში არსებული მდგომარეობა. ის, რომ 2005 წლიდან ქვეყანაში მიწის ბალანსი არ დგება. მიწის რესურსების რეგულირების ფუნქციები სამინისტროებსა და უწყებებს შორის რაციონალურად არ არის განაწილებული. 2016 წლის აპრილამდე საჯარო რეესტრში რეგისტრირებული იყო მიწის ნაკვეთების მხოლოდ 25%.

2004 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით საქართველოში მეურნეობების 99,8% მოდიოდა წვრილ ოჯახურ მეურნეობებზე. როგორც ცხრილი 1-დან ჩანს, მეურნეობების საშუალო ფართობი შეადგენდა 1,22 ჰექტარს, ნაკვეთების საშუალო რაოდენობა 2,33-ს, ერთი ნაკვეთის საშუალო ზომა 0,52 ჰექტარს. აღსანიშნავია, რომ ოჯახური მეურნეობების მხოლოდ 17% იყო ორიენტირებული ბაზრისათვის პროდუქციის წარმოებაზე. მიწის რეფორმის ერთ-ერთი არსებითი ნეგატიური შედეგია – მიწის სავარგულების ფრაგმენტაცია. როგორც ცხრილი 2-დან ჩანს, საქართველოში 2 ან 3 ნაკვეთი ჰქონდა მეურნეობათა 48,8%-ს, 4 ან 5 ნაკვეთი – 13%-ს,

6-დან 9 ნაკვეთამდე – 3,9%-ს¹, გურიაში მეურნეობათა 9,5%-ს, იმერეთში – 16,6%, რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში – 26,8%, შიდა ქართლში – 24,2%-ის მიწის ფართობი შედგება 4 ან 5 ნაკვეთისაგან, ხოლო სამცხე-ჯავახეთში მეურნეობათა 21%-ის მიწის ფართობი შედგება 6 ან 9 ნაკვეთისაგან. რაიონების (მუნიციპალიტეტების) მიხედვით აღნიშნული მაჩვენებელი შეადგენდა: შუაჩხეში – 9,8%, ჭიათურაში – 9,3%, საჩხერეში – 10,4%, ონში – 13,2%, ახალქალაქში – 27,8%, ახალციხეში – 25,7%, ნალკაში – 25,9%-ს. აღსანიშნავია, რომ 2004 წლის აღწერის მიხედვით 1 ჰექტრამდე მიწის ფართობი ჰქონდა ქვეყანაში რეგისტრირებული მეურნეობათა 74,5%-ს, 1-დან 5 ჰექტამდე – 23,4%-ს, 5-დან 10 ჰექტრამდე – 0,9%-ს, 10-დან 50 ჰექტრამდე – 0,56%-ს, 50-დან 100 ჰექტრამდე – 0,67%-ს, 100 ჰექტარზე ზემოთ – 0,08%-ს. მხოლოდ 72 მეურნეობას (729,5 ათასიდან) ჰქონდა 500 ჰექტარი ან მეტი. ეს მდგომარეობა მნიშვნელოვნად შემდგომ წლებშიც არ გაუმჯობესებულა. 2014 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით, მეურნეობების სასოფლო-სამეურნეო მიწის საშუალო ფართობი შეადგენდა 1,37 ჰა-ს, სახნავი – 0,71 ჰა, მრავალწლიანი ნარგავები – 0,4 ჰა. მეურნეობების 73%-ს ჰქონდა 1 ჰექტრამდე მიწის ფართობი, 77%-ს – სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობი, 87%-ს – სახნავი, 94%-ს – მრავალწლიანი ნარგავების ფართობი.

არსებული მდგომარეობის ობიექტურად გაცნობიერებისთვის მიზანშეწონილია გავეცნოთ ევროპის ქვეყნების შესაბამის მონაცემებს (ცხრილი 3).

1 საქართველოს 2004 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერა. თბილისი 2005. გვ. 87-89

ცხრილი 4

მოსახლეობის რიცხოვნობა 1994 და 2018 წლებში 1.01 მდგომარეობით რეგიონების და სასოფლო-სამეურნეო დასახლებების მიხედვით (ათასი კაცი)¹

რეგიონი	1994		2018		2018 წელი 1994 წელთან მიმართებაში +/-	
	სულ	სასოფლო დასახლება	სულ	სასოფლო დასახლება		
საქართველო	4,929.9	2,277.1	3,729.6	1,554.8	1200,3	-722,3
თბილისი	1,250.7	0,1	1,158.7	30,3	-92	-
აფხაზეთის არ	2,0	2,0	-	-	-	-
აჭარის არ	423,0	233,9	346,3	151,1	-76,7	-82,8
გურია	167,6	123,6	110,5	78,9	-57,1	-44,8
იმერეთი	786,4	391,7	507,0	259,7	-279,4	-132,5
კახეთი	456,3	365,2	314,7	243,3	-141,6	-121,9
მცხეთა-მთიანეთი	140,7	104,6	93,9	72,0	=46,8	-32,6
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	61,6	50,0	30,2	23,3	-31,4	-26,7
სამცხე-ჯავახეთი	436,1	270,6	320,8	194,3	-115,3	-76,3
ქვემო ქართლი	245,1	163,0	155,9	100,9	-89,2	-62,1
შიდა ქართლი	338,4	209,7	259,3	156,4	-79,1	-53,3

¹ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. პირველ სვეტში სულ, მეორე სვეტში - სოფლად.

ზემოთ აღნიშნული და სხვა მიზეზები ხელს უშლის წარმოების ინტენსიურ განვითარებას, აფერხებს საზოგადოებრივ პროგრესს, რაც ადასტურებს იმას, რომ მინა, როგორც წარმოების ფაქტორი არაეფექტიანად გამოიყენება.

შრომა წარმოადგენს (შრომა, როგორც წარმოების ფაქტორი) „აღადმინის ფიზიკურ და ინტელექტუალურ მიზანმიმართულ საქმიანობას ეკონომიკური დოვლათის წარმოებისათვის“. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით 2019 წლის პირველი იანვრის მდგომარეობით ქვეყნის მოსახლეობის 41,6% (1554,8 ათასი კაცი) სოფლად ცხოვრობდა. თუ 1990 წელს სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული იყო 25,2%, ხოლო სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში შეადგენდა 29,7%-ს, შესაბამისად 2000 წელს - 52,1% და 20,2%-ს, 2005 წელს - 54,3% და 16,8%-ს, 2012 წელს - 52,5% და 8,6%-ს, 2017 წელს - 43,1% და 8,2%-ს, 40% -7,7%¹. ცნობილია, რომ მოსახლეობის 1989 წლის აღწერის მიხედვით ქვეყანაში ცხოვრობდა 5400841 კაცი, 2019 წლის პირველი იანვრის მდგომარეობით 3729,6 ათასი კაცი. განვლილი 28 წლის განმავლობაში ქვეყნის მოსახლეობა შემცირდა 1 671,241 ათასი კაცით. როგორც ცხრილი 4-დან ჩანს, 24 წლის განმავლობაში ქვეყნის მოსახლეობა შემცირდა 1200,3 კაცით, სოფლად მცხოვრებთა რაოდენობა 722,3 კაცით.

1994 წელს მოსახლეობის სიმჭიდროვე 1 კმ²-ზე შეადგენდა 82 კაცს, 2018 წელს - 65,2 კაცს. 65 წლის და უფროსი ასაკის წილი მთელ მოსახლეობაში 1994 წლის

10,5%-დან 2018 წელს 14,6%-მდე გაიზარდა.

1989 წელს ყოველ 1000 კაცზე მატება (პრომილე) შეადგენდა 8,6 კაცს, 2002 წელს - ბუნებრივი მატება საერთოდ არ იყო, 2018 წელს - 1,2 კაცი დაფიქსირდა².

2018 წელს საქართველოში ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა შეადგენდა 1939,9 ათას კაცს, მათ შორის დასაქმებული იყო 1694,2 ათასი. აქედან სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობაში მუშაობდა 659,2 ათასი (39,1%)³. როგორც ცხრილიდან 5-დან ჩანს, სოფლად დასაქმებულთა 72% თვითდასაქმებული იყო.

2018 წელს ქვეყანაში უმუშევართა დონემ შეადგინა 12,7%, სოფლად - 5,8%. ბიზნეს სექტორში 2018 წელს დასაქმებული 734215 კაციდან სოფლის მეურნეობაზე მოდიოდა 12347 (1,7%). ყურადღებას იპყრობს „უმუშევრობის დონის“ რეგიონული მაჩვენებელი. მაგალითად, უმუშევრობის დონე 2018 წელს შეადგენდა: გურიაში - 1,8%, კახეთში - 3,9%, სამცხე-ჯავახეთში - 6,8%, ქვემო ქართლში - 15,3%, იმერეთში - 12,4%. 2019 წელს (1 ივნისი) სოფლის მეურნეობაში რეგისტრირებული იყო 6038 სუბიექტი, ფაქტობრივად ფუნქციონირებდა მხოლოდ 1497 (24%). რეგიონების მიხედვით მცხოვრებთა ასაკობრივი სტრუქტურა თვისებრივად შეიცვალა. მაგალითად, რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში მოსახლეობის 53% 50 წელს გადაცილებულია. სოფლის მეურნეობაში 2015

2 საქსტატი. მოსახლეობა და დემოგრაფია (ბუნებრივი მატება ათას კაცზე). 2018 წ;

3 მე-20 საუკუნის დასაწყისში მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებში სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში დასაქმებული იყო სამუშაო ძალის თითქმის 40%. ხოლო მე-20 საუკუნის დასასრულს 5%, აშშ - 2,5%, studfiles.net/preview/2787528/page38

1 საქსტატი (მთლიანი შიდა პროდუქტის დარგობრივი სტრუქტურა). 2018 წ

15 წლის და უფროსი ასაკის სოფლის მოსახლეობის განაწილება 1998-2018 წლებში
(ეკონომიკური აქტივობის მიხედვით) ათასი კაცი¹

	1998	2000	2005	2010	2015	2018
სულ 15+მოსახლეობა	1379,2	1516,7	1380,5	1365,9	1296,5	1305,4
სულ აქტიური მოსახლეობა (სამუშაო ძალა)	1045,5	1139,1	1015,9	978,0	979,0	954,8
დასაქმებული	1006,0	1094,7	966,5	897,1	930,7	899,1
დაქირავებული	220,5	205,1	150,8	170,1	211,2	251,1
თვითდასაქმებული	779,0	817,6	816,7	726,2	715,4	647,9
გაურკვეველი	6,5	72,1	0,1	0,8	4,1	0,2
უმუშევარი	39,5	44,4	49,4	74,0	48,3	55,7
მოსახლეობა სამუშაო ძალია გარეთ	333,8	377,6	364,5	394,8	317,5	350,6
უმუშევრობის დონე (%)	3,8	3,9	4,9	7,6	4,9	5,8
დასაქმების დონე (%)	72,9	72,2	70,0	65,7	71,8	68,9

¹ საქსტატი. დასაქმება და უმუშევრობა. სოფლის მოსახლეობის განაწილება 1998-2018 წწ

წელს დასაქმებულთა 66%-ს პროფესია არ ჰქონდა. დაბალია შრომის ნაყოფიერების მაჩვენებელი. ექსპერტთა (ს. არჩვაძე) გაანგარიშებით, საქართველოს აგრარულ სექტორში 20-22 დასაქმებული ქმნის იმდენივე ღირებულების პროდუქციას, რამდენსაც ევროკავშირის ქვეყნებში 1, ხოლო ჰოლანდიაში 1 ფერმერი აწარმოებს იმდენს, რამდენსაც საქართველოში 85 დასაქმებული¹.

ქვეყანაში საერთოდ, კონკრეტულად სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში დასაქმების პრობლემების გადაწყვეტას ხელს უშლის ის, რომ ქვეყანას არ აქვს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კომპლექსური პროგრამა, არ არის სრული ინფორმაცია არსებული სამუშაო ადგილების, ვაკანსიების, ცალკეულ სამეურნეო სუბიექტთა განვითარების, პერსპექტივების, სასწავლო-საგანმანათლებლო სისტემის კონტინგენტის სფეროების მიხედვით დასაქმების პერსპექტივების შესახებ და ა.შ. შრომის ბაზარი ფაქტობრივად არ ფუნქციონირებს. შეუსწავლელია დასაქმების ტერიტორიული პრობლემები. მოუგვარებელია სამუშაო ძალის მომზადების ორგანიზაცია.

შრომის ბაზარზე მოთხოვნის ადეკვატური არ არის განათლების სისტემა. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ეკონომიკაში დაბალი კვალიფიკაციის სამუშაო ადგილები იქმნება. დასაქმებას სოფლად ხელს უშლის განსაზღვრული დასაქმებულის სტატუსის უქონლობა.

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობის ღონისძიებები სპონტანურად განისაზღვრება და საბოლოოდ დეკლარაციული ხასიათისაა. განათლებისა და მეცნიერების განვითარების შესახებ სხვადასხვა დროს გაცხადებული ე.წ. პროგრამული ხედვები ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების რეალური

პროცესისაგან მოწყვეტილია. ქვეყნის საზოგადოებრივი ცხოვრების სფეროების განვითარების სტრატეგიები კონცეპტუალურად და მეთოდოლოგიურად განსხვავებულ პრინციპებს ეფუძნება.

ზემოთ აღნიშნულიდან ნათლად ჩანს, რომ შრომა, როგორც წარმოების ფაქტორი, სოფლის მეურნეობაში არაეფექტიანად გამოიყენება.

კაპიტალი (წარმოების ფაქტორი) ყველაზე გავრცელებული განსაზღვრით, არის ის რესურსები, რომლებიც შექმნილია ადამიანების მიერ საქონლისა და მომსახურების წარმოების მიზნით (ასეთებია: საწარმოო და არასაწარმოო ნაგებობები (შენობები), მანქანები, მონყობილობები, ნედლეული და ა.შ.) მათ ფიზიკურ კაპიტალს უწოდებენ. არის ასევე ფინანსური კაპიტალი - ფული (ფასიანი ქაღალდები).

როგორც ანალიზი გვიჩვენებს, მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში ცნობილი მოვლენების შედეგად გაჩანაგდა საქართველოს სოფლის მეურნეობის, კვების მრეწველობისა და მათთან დაკავშირებული დარგების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა.

1990 წელს საქართველოში ფუნქციონირებდა ჩაის 184 (700 ათასი ტონა ნედლეულის გადამამუშავების სიმძლავრით) ფაბრიკა, 44 საკონსერვო ქარხანა (100 ათასი ტონა ხილისა და ბოსტნეულის გადამამუშავებით), 104 ღვინის პირველადი და მეორადი ქარხანა (600 ათასი ტონა ნედლეულის გადამამუშავების სიმძლავრით), 28 მეურნეობა-ქარხანა, რომელიც ეთერზეთებს აწარმოებდა. ფუნქციონირებდა ლუდის 17, ხორცისა და ხორც-პროდუქტების 29, რძის 40, უაღკოპოლო სასმელების 17, საკონდიტრო ნაწარმის 4 ქარხანა. პურის ქარხნები აწარმოებდნენ 800 ათას ტონა პროდუქციას, კომბინირებული საკვების საწარმოები უშვებდნენ 1 მლნ ტონა

1 გაზეთი „კვირის პალიტრა“, 24.06.2019 წ

პროდუქციას. ამ პერიოდში ფქვილის წარმოება 1 მლნ ტონას შეადგენდა¹.

1990-იანი წლებიდან კვების მრეწველობის საწარმოების უმრავლესობამ ფუნქციონირება შეწყვიტა. მათი საწარმოო სიმძლავრეების დიდი ნაწილი (ძირითადად დანადგარ-მონყობილობები) საზღვარგარეთ ჯართის სახით გაიყიდა. არსებული ფაბრიკა-ქარხნების შენობები დაიშალა. კვალიფიციური კადრები გაიფანტა.

გასული საუკუნის 80-იან წლებში თითქმის ყველა რაიონსა და ქალაქში ფუნქციონირებდა მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის, ღორის, ცხვრის (თხის) ხორცის გადამამუშავებელი საწარმოები, რომელთა სიმძლავრე 300 ათას ტონას აღემატებოდა. ასევე არსებობდა ხორც-პროდუქტების დამამზადებელი, აგრეთვე ტყაყენდელულის და მატყლის გადამამუშავებელი საწარმოები. მათმა უმრავლესობამ ფუნქციონირება 90-იან წლებში შეწყვიტა.

2012 წელს ქვეყანაში ფუნქციონირებდა 2 ლიცენზირებული სასაკლაო. შემდგომ პერიოდში რამდენიმე საწარმო შეიქმნა, თუმცა ისინი არარაციონალურად არის გაადგილებული. ექსპერტთა აზრით², ნაიალალარი სულადობის ცოცხალი მასის დანაკარგები 10-12%-ს შეადგენს. ე.წ. სეზონური სასაკლაოების ორგანიზაცია მოუგვარებელია. 2012-2018 წლებში ქვეყნიდან 445896 ათასი დოლარის ღირებულების ცოცხალი პირუტყვი, ასევე ცხვრები და თხები უცხოეთშია გაყვანილი³ (ეს არ არის სანაშენო პირუტყვი). ხოლო 2012-2018 წლებში ქვეყანაში შემოტანილია 750 მლნ აშშ დოლარის ღირებულების ხორცი და ხორცპროდუქტები⁴, ეს მაშინ, როცა ხორცის, მატყლის, ტყავის ადგილზე გადამამუშავება ეკონომიკურად უფრო გამართლებული იყო.

ქვეყანაში არ არის ნედლეულის გადამამუშავების საკმარისი სიმძლავრეები და სამაცივრო მეურნეობები, რაც ხელს უწყობს დანაკარგების ზრდას. მწარმოებლები ასეთ შემთხვევაში იძულებულნი არიან გაყიდონ პროდუქცია, მაშინ, როცა ფასები შედარებით დაბალია. მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის, რომ ქვეყანაში ცოტაა სამაცივრო მეურნეობები, სადაც შოკური გაყინვა შეიძლება.

ამჟამად, ქვეყანაში ფუნქციონირებადი მცირე სიმძლავრის ერთეული საწარმოები ვერ უზრუნველყოფენ სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამამუშავებას (განსაკუთრებით ეს ეხება ხილსა და ბოსტნეულს). ასევე სუსტია სამაცივრე მეურნეობების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა.

1988 წელს საქართველოს სოფლის მეურნეობაში 27202 ტრაქტორი, 28500 ავტომობილი და 1700 კომბაინი იყო. 1990-1998 წლებში სოფლის მეურნეობაში ტრაქტორების რაოდენობა შემცირდა 2-ჯერ, სატვირთო

მანქანებისა - 2,2-ჯერ, კომბაინებისა 1,6-ჯერ⁵. განადგურდა მეცხოველეობის კომპლექსების ტექნოლოგიური ხაზები, დანადგარ-მონყობილობები. მათი დიდი ნაწილი სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკასთან ერთად ჯართის სახით გაიყიდა.

2004 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით მეურნეობების (ძირითადად საოჯახო მეურნეობები) მხოლოდ 52,3% იყენებდა სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკას. მათ შორის მოტობლოკს (ხელის ტრაქტორი) - 7,4%, კომბაინს - 10,8%, სატვირთო ავტომობილს - 23,8%, სხვა ტიპის ავტომობილს - 10,4%. აღსანიშნავია, რომ ამ პერიოდში 1990 წლამდე გამოშვებული ტრაქტორების რაოდენობა შეადგენდა 9843 ერთეულს (65,2%), რომლის ნარჩენი რესურსი არ აღემატებოდა 20-25%-ს.

1986 წელს საქართველოში სარწყავი ფართობი შეადგენდა 440,6 ათასი ჰექტარს (აქედან გამოყენებული იყო 433,4 ათასი ჰექტარი (98,4%), დაშრობილი მიწის ფართობიდან (121,4 ათასი ჰა) გამოყენებული იყო 119 ათასი ჰა (92,6%)⁶. 90-იან წლებში მწყობრიდან გამოვიდა სამელიორაციო სისტემები, მარეგულირებელი და გამტარი ქსელები, კოლექტორები, სადრენაჟო სისტემები, სატუმბი სადგურები. მსოფლიო ბანკის მონაცემებით, 1992-2003 წლებში მიწების 11% მოიწრწა, 2003-2009 წლებში - 6-7%, 2012 წელს მოიწრწა 24 ათასი ჰა მიწის ფართობი⁷, 2017 წელს - 47,5 ათასი ჰექტარი, 2018 წელს - 63 ათასი ჰექტარი.

ამრიგად, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების მელიორაციული სისტემებით (კაპიტალი) უზრუნველყოფის დონის მხრივ საქართველო დიდად ჩამორჩება არა მხოლოდ განვითარებულ ქვეყნებს, არამედ მე-20 საუკუნის 80-იან წლებში მიღწეულ საკუთარ დონესაც.

გარდამავალ პერიოდში დაფიქსირდა, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში უმნიშვნელოა ინვესტიციების მოცულობა, კერძოდ, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების. მაგალითად, ინვესტიციების წილი შეადგენდა 2000 წელს - 0,4%-ს, 2003 წელს - 0,03%-ს, 2007 წელს 0,8%-ს, 2008 წელს - 0,5%-ს, 2010 წელს - 1%-ს, 2011 წელს - 1,3%-ს, 2012 წელს - 1,7%-ს. უცხოური ინვესტიციების წილი 7,5-ჯერ ჩამორჩება დარგის წვლილს ქვეყნის ეკონომიკაში და წლიურად დაახლოებით 30 მლნ დოლარია⁸.

გასათვალისწინებელია, რომ პროდუქციის წარმოებაში ცოცხალი შრომის წილის შემცირებისა და შესაბამისად წარსული შრომის ზრდის ტენდენცია ღრმავდება. ამიტომ მთელი ყურადღება უნდა იქნას გადატანილი ტექნოლოგიური და ინსტიტუციონალური პრობლემების გადაწყვეტაზე, რაც ხელს შეუწყობს წარმოებისა და შრომის რაციონალური ორგანიზაციის პირობების მომზადებას.

მწარმოებრივი უნარი (როგორც წარმოების ფაქტორი) გულისხმობს გერგილიანობას, ინიციატივებს,

5 საქართველოს სოფლის მეურნეობა - 1998. სტატისტიკური კრებული. თბილისი, 1999. გვ. 26

6 ЦСУ Грузинской ССР. Грузия в цифрах в 1986 году. Тбилиси 1987. стр. 83

7 www.data.worldbsnk.org

8 გაზეთი „კვირის პალიტრა“. 24.06.2019 წ

1 საქართველო. ჩვენი ფასეულობანი. სოფლის მეურნეობა. თბილისი, 2013, გვ. 186

2 საქართველოს სოფლის მეურნეობის აკადემია. მეცხოველეობის განვითარების კონცეფცია

3 bpw.ge: ბიზნესი და ეკონომიკური სიახლეები (09.10.2019)

4 'კვირის პალიტრა'. 12.08.2019 წ

წარმოების ისეთ ორგანიზაციას, რომელიც უზრუნველყოფს წარმოების ფაქტორების შეთანაწყობილ (კომბინაციურ) ფუნქციონირებას და ა.შ. მენარმე ორიენტირებულია მაქსიმალური მოგების მიღებაზე. წარმოების ფაქტორების ურთიერთმოქმედებით ვლინდება ფაქტორების ურთიერთშეცვლების ფუნქცია, როგორც ი. შუმპეტერი წერდა: ვანარმოთ, ნიშნავს ჩვენს ხელთ არსებული ნივთებისა და ძალების კომბინაციას¹.

მენარმეობრივი უნარი სპეციფიურობით გამოირჩევა. მან როგორც ფაქტორმა უნდა უზრუნველყოს სხვა ფაქტორების (რესურსების) რაციონალური გამოყენება. ამიტომ იგი უნდა ეყრდნობოდეს ინტეგრირებულ ცოდნას (წარმოების და შრომის ორგანიზაციის საკითხებზე). იგულისხმება როგორც თეორიული ცოდნა, ისე პრაქტიკული გამოცდილება. თანამედროვე პირობებში, როცა მუდმივად მზარდია საზოგადოების მატერიალური და კულტურული მოთხოვნილებანი, ხოლო რესურსები – შეზღუდული, თავად განვითარების ლოგიკა მკაცრად ითხოვს მომჭირნობას, ეკონომიკაში ინოვაციური აზრის განვითარების ხელშეწყობი პირობების შექმნას. პრაქტიკამ გვიჩვენა, რომ ქვეყნის სოფლის მეურნეობაში კვალიფიციური კადრების დიდი დეფიციტია. კადრების მომზადების (გადამზადების) სხვადასხვა პროგრამები რეალობას მოწყვეტილია. წარმოების ორგანიზაციის პროგრესული ფორმები ეფექტიანად არ გამოიყენება. წერილი ოჯახური მეურნეობები, რომლებიც მეურნეობების 98%-ს წარმოადგენენ კოოპერირების პროცესში ფაქტობრივად არ მონაწილეობენ. ეკონომიკის დარგების სპეციალისტების მომზადების მწყობრი სისტემა ჯერ კიდევ ჩამოყალიბებული არ არის. ყოველივე ეს წარმოების მასშტაბებზე აისახება. მაგალითად, 1988 წელს (ამ წელს ეკონომიკაში ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი იყო მიღებული) სოფლის მეურნეობაში წარმოებული იყო 3,3 მლრდ მანეთის პროდუქცია, რაც დღევანდელ ლარებში თითქმის 13 მილიარდია, ანუ 2018 წელს წარმოებული პროდუქციის მოცულობას აღემატება 3,25-ჯერ².

ინტეგრირებული ცოდნა - წარმოების ფაქტორი

როგორც აღინიშნა, წარმოების ფაქტორებს მიაკუთვნებენ ახალ ცოდნას, ინფორმაციას. ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ქვეყნის მოსახლეობის ზოგადი განათლების მაღალი დონე (რაც დამახასიათებელია პოსტსაბჭოთა პერიოდისათვის), არ არის საკმარისი, თუ იგი ეფექტიანად ადგილობრივი პირობების შესაბამისად არ იქნა ამოქმედებული. მხედველობაში გვაქვს ის თავისებურება, რომ ამჟამადაც მოსახლეობის დიდი ნაწილი განათლებული და ადრე პროფესიული ჩვევების (გამოცდილების) მქონე ადამიანები არიან, მაგრამ ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაციის ფონზე მათ პროფესია დაკარგეს, სამუშაო არა აქვთ, ფსიქოლოგიურ სტრესს განიცდიან, ღარიბთა ფენას მიეკუთვნებიან. ეს მოვლენა ხელს აძ-

ლევს საზოგადოების ინტელექტუალური პოტენციალის დეგრადაციას. სამწუხაროდ, სახელმწიფომ ვერ შეძლო განათლებისა და მეცნიერების დროის გამოწვევებთან ადეკვატური სისტემების ფორმირება. ეს მაშინ, როცა ადამიანური რესურსები და არა მხოლოდ კაპიტალი და ბუნებრივი სიმდიდრე, საბოლოოდ განსაზღვრავს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხასიათს, მიმართულებებს, ეტაპებს, ტემპებს. დროის ეს მოთხოვნა ფაქტობრივად უგულვებელყოფილია. 1990-იანი წლებიდან თვისებრივად შეიცვალა აგრარული განათლებისა და მეცნიერების სისტემები. მთელ რიგ პროფესიებში შეწყდა უმაღლესი განათლების სპეციალისტების მომზადება. 1990 წელს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის სისტემაში ფუნქციონირებდა 14 სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, 6 სამეცნიერო ცენტრი, 3 საცდელი სადგური. დასაქმებული იყო 1007 მეცნიერ-თანამშრომელი, მათ შორის 33 (3,7%) მეცნიერებათა დოქტორი, 516 მეცნიერებათა კანდიდატი (51,2%), 92 ასპირანტი³. აკადემიის სისტემის სამეცნიერო დაწესებულებების შენობებისა და ნაგებობების საბალანსო ღირებულება შეადგენდა 18 მლნ ლარს. მიწის ფართობი 13168,4 ჰექტარს⁴.

2010 წელს მეცნიერებათა აკადემიის სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები შესაბამისი ანალიზისა და პროგნოზირების (არგუმენტაციის) გარეშე გადაეცა აგრარული პროფილის შესაბამის სასწავლებლებს.

ასეთ „რეორგანიზაციას“ ლოგიკურად მოჰყვა თესლის, სარგავი მასალის წარმოების, სანაშენო საქმის ორგანიზაციის, ვეტსამსახურის, მცენარეთა დაცვის, საკარანტინო სამსახურის და ა.შ. მოშლა. შეწყდა ნიადაგების ნაყოფიერების ამაღლების ღონისძიებათა განხორციელება. საკვლევი ინსტიტუტები (დანესებულებები) გაუქმდა, ან გარდაიქმნა უსტატუსო სტრუქტურებად („ცენტრებად“) და შეუერთდა აგრარულ უნივერსიტეტს, რომელიც ხელისუფლებამ კერძო პირს სიმბოლურ ფასად გადასცა. სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა (მიწის ფართობები, შენობები, ტექნოლოგიური მოწყობილობები) გასხვისდა. აუცილებელი პროფილის მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების მომზადება ფაქტობრივად შეწყდა.

გარდამავალ ეტაპზე, ნაცვლად იმისა, რომ მომხდარიყო ჯერ კიდევ ჯანსაღი სამეცნიერო პოტენციალის მიზნობრივად გამოყენება, სახელისუფლებო ორგანოების გადაწყვეტილებით მისი სწრაფად დაშლის პროცესი განხორციელდა. განსაკუთრებით ეს შეეხო აგრარულ სფეროს, სადაც ნიადაგის ერთმანეთისაგან განსხვავებული ტიპები და ერთდროულად ბუნებრივ-ბიოლოგიური და სოციალურ-ეკონომიკური კანონების მოქმედების პროცესი განაპირობებს სპეციალიზაციის მრავალფეროვნებას და მოითხოვს წარმოების სხვა ფაქტორების ოპტიმალურ გამოყენებას. წარმოების ეს თავისებურება განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს საბაზრო პრინციპების დამკვიდრების პროცესში,

3 საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემია. წლიური ანგარიში. 2017 წ. გვ. 165

4 საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება N48, 2000 წ. 17 თებერვალი

1 И.Шумпетер. Теория Экономического развития. М. «Прогресс». 1982. стр. 72

2 <https://geostat.ge/media/26559/agrobiznesi.xlsx>

ქმნის დივერსიფიკაციის ეკონომიკურ ნაწიშეცვლებას, სხვადასხვა სასოფლო-სამეურნეო კულტურების რაციონალურად შეთანაწყობისას ასტიმულირებს მიწის საერთო ეფექტიანობის ამაღლებას. ამასთან, ქმნის სიძნელეებს წარმოების სხვა ფაქტორების ეფექტიანად გამოყენების თვალსაზრისით. ეს მნიშვნელოვან ნილად გამოწვეულია იმით, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში „მატერიალურ დაბანდებათა ბრუნვის ციკლი წელა მიმდინარეობს“ და დაკავშირებულია რისკებთან (ბუნებრივი კატაკლიზმები, ეკონომიკური კრიზისები და სხვ.). ამიტომ ბიზნესის განვითარების (მისი მიზანია მოგების მაქსიმიზაცია) თვალსაზრისით (ლოგიკით) სასოფლო-სამეურნეო წარმოება მიმზიდველი არ არის. ეს თავისებურება დადასტურდა საქართველოშიც.

სასოფლო-სამეურნეო წარმოებაში ინტეგრირებული ცოდნის დიდ მნიშვნელობას განაპირობებს ის თავისებურებაც, რომ პროდუქტიული პირუტყვი, მრავალწლიანი წარგავები განეკუთვნება საწარმოო ძირითად ფონდებს (წარმოადგენენ წარმოების ბიოლოგიურ საშუალებებს), ხოლო წარმოების პროცესი თანდათანობით გადადის მანქანური წარმოების სტადიაზე. ასეთ ვითარებაში მნიშვნელოვანია საწარმოო ფონდების (კაპიტალის) რაციონალურად გამოყენება. მაგალითად, ხვნის შემდეგ ტრაქტორი, თუ იგი მრავალფუნქციური არ არის, არ გამოიყენება. მისი მრავალფუნქციონობის უზრუნველყოფა სხვა დარგის (მრეწველობის) ფუნქციაა. ყოველივე ეს გვიჩვენებს, რომ მინათმოქმედებაში წარმოების სხვადასხვა ფაქტორის გამოყენების ინტერესები წინააღმდეგობრივია (სეზონურობა, ნიადაგის ტიპები, ჯიშები, ბუნებრივი და საწარმოო პირობები და სხვ.). ასეთი და სხვა წინააღმდეგობების გადალახვა მოითხოვს ინტეგრირებულ ცოდნას, წარმოების მაღალ ორგანიზაციას, რაც სხვადასხვა პირობებზეა დამოკიდებული როგორც მაკრო, ასევე მიკრო დონეზე.

ასეთ ვითარებაში უნდა გამოვიდეთ ობიექტური რეალობიდან, რომლის ანალიზი მიესადაგება თანამედროვე პარადიგმის - გლობალური აზროვნება, ლოკალური მოქმედება, სოციალურ-ეკონომიკური-ეკოლოგიური ეფექტიანობის ერთიანობის პრინციპის მოთხოვნებს, ეს კი დაბალანსებული (მდგრადი) ეკონომიკის ფორმირების პროცესის მიზნობრივ რეგულირებას მოითხოვს. ამაში ვხედავთ ინტეგრირებული ცოდნის, როგორც განვითარების ერთ-ერთი ფაქტორის მთავარ როლს და დანიშნულებას.

სახელმწიფოებრივი რეგულირება, როგორც ეკონომიკის განვითარების ფაქტორი

რეფორმების პერიოდში საქართველოს მაგალითზე დადასტურდა, რომ თავად საბაზრო მექანიზმების სოფლის მეურნეობას, როგორც ხარჯვით დარგს გვერდს უვლიან. ეს ლოგიკურიცაა, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ მოგების მაქსიმიზაციაზე ორიენტირებული საბაზრო პრინციპების საფუძველი. ამ თავისებურების გათვალისწინებით მსოფლიო პრაქტიკაში ჩამოყალიბდა კანონზომიერი მოვლენა - განვითარებული ქვეყნები

სოფლის მეურნეობას „ინახავენ, როგორც შეიარაღებულ ძალებსა და სახელმწიფო აპარატს“. აღიარებულია, რომ „სასურსათო პროდუქტი - პასუხისმგებლობაცაა და იარაღიც. პირველი იმიტომ, რომ ერთ-ერთი მთავარი უფლება ადამიანისა არის უფლება საკვებზე და მის საკმარისად მოხმარებაზე. მეორეს მხრივ - ესაა იარაღი, რომელსაც ტყვეობა და ნავთობზე მეტი ძალა აქვს“.

დღეს მსოფლიოში სასურსათო პოლიტიკა განიხილება, როგორც სახელმწიფოს მიერ შემუშავებული ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც მიზნად ისახავს წარმოების, საგარეო ვაჭრობის, შენახვა-გადამუშავების, სამართლიანი გადანაწილების (იგულისხმება პროდუქტების), სოფლის სოციალურ განვითარებას და სხვ.¹

აღსანიშნავია, რომ FAO-ს მიერ ორგანიზებულ რომის კლუბის საერთაშორისო კონფერენციაზე (1974 წ.) ტერმინი „Food security“ ითარგმნება „სასურსათო უსაფრთხოებად“ და „სასურსათო უზრუნველყოფად“. ექსპერტთა აზრით, უფრო სწორია მეორე განმარტება. პირველი განმარტებით მთავარი ყურადღება გადატანილია საფრთხეზე, მეორეთი - მოვალეობაზე, რომ „უზრუნველყოფილ იქნას“. ამჟამად, სასურსათო უზრუნველყოფა არის მოსახლეობის უზრუნველყოფა ფიზიკურად ხელმისაწვდომ, უვნებელ და რაოდენობრივად საკმარის კვების პროდუქტზე. ამ საყოველთაოდ მიღებულ მოთხოვნებთან წინააღმდეგობაშია საქართველოს ჯანმრთელობის მინისტრის 2003 წლის ბრძანება, რომლის მიხედვით მკვეთრად შემცირდა სურსათის მოხმარების ნორმები, საერთოდ აღიარებულ ნორმებთან შედარებით. სურსათის კალორიულობა განისაზღვრა 2300 კ/კალორიით, ანუ საერთოდ მიღებულთან შედარებით 150 კ/კალორიით ნაკლები. ხორცის მოხმარების ნორმად განისაზღვრა დღე-ღამეში 80 გრამი (200 გრამის ნაცვლად), რძის - 215 გრამი (4,5-ჯერ ნაკლები), ბოსტნეულის - 182 გრამი (370 გრამის ნაცვლად), შაქარი - 55 გრამი (100 გრამის ნაცვლად). პერის მოხმარების ნორმა გაიზარდა 350 გრამიდან 400 გრამამდე².

როგორც ექსპერტები მიუთითებენ, აღნიშნული ქმედება განხორციელდა სასურსათო კალათის ღირებულების შესამცირებლად, რათა მაქსიმალურად შემცირებულიყო უზარმაზარი განსხვავება რეალობასა და სტანდარტებს შორის. სამწუხაროდ, ამ დანაშაულებრივი ღონისძიების გადახედვით თავი არც ერთ ხელისუფლებას შეუწუხებია³.

საყოველთაო აღიარებით, სასურსათო უზრუნველყოფის მექანიზმის ფორმირების საფუძველია: კვების პროდუქტების სტანდარტები (რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლები), საბაზო მაჩვენებლები (იგი განისაზღვრა რომის 1996 წლის დეკლარაციით), რაოდენობრივად საკმარის, უსაფრთხო კვების პროდუქტებზე ფიზიკური წვდომა, საჭირო რაოდენობისა და ხარისხის სურსათზე ეკონომიკური წვდომა მოსახლეობის ყველა ფენებისათვის, სასურსათო სისტემის

1 Ефремов А.Б. Организационно-экономические аспекты в системе продовольственной безопасности

2 საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს ბრძანება (N111), 8.05 2003 წ

3 ³ გაზეთი „რეზონანსი“. 16.10 2019 წ

მდგრადობა, რომ იგი პასუხობს მოსახლეობის რაოდენობის ცვლილებების ტემპებს (გაფართოებული კვლავწარმოების რეჟიმში), სისტემის საიმედოობა, რომ მინიმიზებული იყოს სეზონური და სხვა რყევების გავლენა სურსათით უზრუნველყოფაზე. ეს საერთოდ მიღებული სტანდარტებია. ხოლო კონკრეტული ქვეყნისათვის სტანდარტების დიფერენცირება ხდება ადგილობრივი პირობების თავისებურებების გათვალისწინებით.

ამრიგად, საქმე გვაქვს ინტეგრირებულ სისტემასთან, რომლის რეგულირება დიდ სირთულეებთან არის დაკავშირებული და საბაზრო (თანაც სუსტი) მექანიზმების მოქმედების ფარგლებს სცილდება. სწორედ აქ ჩანს სახელმწიფოს, როგორც პოლიტიკური სუბიექტის ექსკლუზიური ეკონომიკური ფუნქცია.

განვიღო პერიოდში საქართველოში, ისე, როგორც პოსტსაბჭოთა სივრცის ქვეყნებში ურბანიზაციის მაღალმა ტემპებმა რიგი, თანაც რთულ კვანძებად ჩამოყალიბებული პრობლემები შექმნა. კერძოდ, გამოიკვეთა ქალაქად ღარიბების კონცენტრაციის გაღრმავების ტენდენცია. 2018 წელს უმუშევრობის დონემ ქალაქად შეადგინა 19%, მაშინ როცა საშუალო მაჩვენებელი 12,4%-ია. ასევე გამოვლინდა „ლუმპენპროლეტარის“ ახალი ნაირსახეობა (იგულისხმება ადამიანები, რომლებსაც განათლება აქვთ, ინტერნეტთან წვდომა შეუძლიათ, მაგრამ დასაქმებულნი არ არიან). უფრო მეტიც, მათხოვრობა, რომელიც, 30 წლის წინათ, როგორც სოციალურ-პოლიტიკური მოვლენა არც არსებობდა, მუდმივი სამუშაო ადგილის მოპოვების მცდელობად დაფიქსირდა.

ასეთ პირობებში ბუნებრივია დაისვას კითხვა, რამდენად პასუხობს სახელმწიფო, მოსახლეობის სასურსათო უზრუნველყოფაში, როგორც პოლიტიკური სუბიექტის მიმართ წამოყენებულ მოთხოვნებს? – ცუდად. ეს ის შემთხვევაა, როცა სახელმწიფო (უფრო ზუსტად ხელისუფლება) აფერხებს საზოგადოებრივ პროგრესს. როგორც აღინიშნა, 90-იან წლებში ქვეყნის ეკონომიკის მატერიალური და ორგანიზაციული საფუძველი მოიშალა. ამ პერიოდში საქართველო (ასევე პოსტსაბჭოთა ქვეყნები), განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის ნაჩვენებების (დაბალი ხარისხის სურსათის) მომხმარებელ ქვეყნად ჩამოყალიბდა. ამჟამად, როცა ქვეყანა საკუთარ რესურსულ პოტენციალს მინიმალურადაც არ იყენებს, პასუხისმგებლობა, უპირველეს ყოვლისა, სახელმწიფოს ეკისრება.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, გვაქვს საფუძველი ვთქვათ, რომ საქართველოს ეკონომიკაში (განსაკუთრებით მიწის რესურსების გამოყენებაში) წარმოების ძირითადი ფაქტორები არასრულყოფილი სახით გამოიყენება: მიწის რესურსები არაეფექტიანად იმართება და ბუნებრივია, არარაციონალურად გამოიყენება, კაპიტალი (შენობა-ნაგებობები, ტექნიკა, დანადგარ-მოწყობილობები და სხვ.), რაც ეკონომიკის მატერიალურ საფუძველს წარმოადგენდა, ფაქტობრივად განიავდა, სამუშაო ძალამ დისკვალიფიკაცია განიცადა, მისი მიზნობრივი გადამზადება ორგანიზებული არ არის. ეფექტური მენარმეობრივი საქმიანობის ხელსაყრელი

სტაბილური გარემო არ ჩამოყალიბებულა. მეცნიერება, განსაკუთრებით გამოყენებითი, ორგანიზაციულად მოიშალა. ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება (გამოწვევების ობიექტურად გაცნობიერება, ეკონომიკის ფუნქციონირების ადეკვატური სამართლებრივი ბაზის შექმნა, ეფექტიანი ორგანიზაციულ-მმართველობითი სისტემა, ეკონომიკური მექანიზმი, კადრების მომზადების სისტემა და სხვ.) საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ ეტაპზე ჩამოყალიბებული პრობლემების გადაწყვეტას ვერ უზრუნველყოფს. ასეთ სიტუაციაში (როცა დეფორმირებულია წარმოების ყველა ფაქტორი) ლოგიკურია დავასკნათ, რომ ქვეყანაში ფორმირებადი საბაზრო ეკონომიკური სისტემა არაეფექტიანია.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ წარმოების ფაქტორების როლი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეტაპებზე იცვლება. მაგალითად, მიჩნეულია, რომ ინდუსტრიამდელ პერიოდში მთავარი იყო ბუნებრივი (მიწა და სხვ.) და შრომითი რესურსები. განვითარების ინდუსტრიულ ეტაპზე წამყვანი გახდა კაპიტალი (მატერიალური რესურსები, მანქანა-მოწყობილობები), პოსტინდუსტრიულ ეტაპზე – ინტელექტუალური და ინფორმაციული რესურსები.

პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ წარმოების არც ერთ ფაქტორს სხვებისგან მოწყვეტით არ შეუძლია უზრუნველყოს პროდუქციის დაბალანსებული წარმოება. ამიტომ აუცილებელია მათი ოპტიმალური კომბინაცია. გასათვალისწინებელია, რომ წარმოების ფაქტორებიც (როგორც სხვა ეკონომიკური რესურსები) შეზღუდულია, ეს მაშინ, როცა ადამიანების მატერიალური და კულტურული მოთხოვნილებები მუდმივად იზრდება. ასევე წარმოების ფაქტორები მუდმივად ცვლილებებს განიცდიან, ურთიერთგანპირობებულობის მაღალი დონით გამოირჩევიან. აღსანიშნავია ისიც, რომ წარმოების ძირითად ფაქტორებს შესაბამისი შემოსავალიც აქვს (მაგალითად, მიწას – რენტა, შრომას – ხელფასი, კაპიტალს – პროცენტი, მენარმეობრივ უნარს – მოგება). შესაბამისად ყალიბდება წარმოების ფაქტორების ბაზრებიც (მიწის ბაზარი, შრომის ბაზარი, კაპიტალის ბაზარი).

ასეთი მიდგომებით, ეკონომიკური გარდაქმნების, როგორც ინტეგრირებული პროცესის შესწავლა დაგვეხმარება ობიექტურად გავაცნობიეროთ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის თავისებურებები (ტენდენციები), კანონზომიერებანი და რეალურად შევაფასოთ წარმოების ფაქტორების მოქმედების ძირითადი მიმართულებები.

თანამედროვე პირობებში, როგორც მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ახალი გამოწვევები, რომელთა გადაწყვეტა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია წარმოების ფაქტორების რაციონალურად გამოყენებაზე (მათი ურთიერთმოქმედების ხასიათზე). მაგალითად, ცოდნა „გამოიყენება მაშინ, როცა ცდილობენ მოიხმარონ ბუნებრივი რესურსები უფრო რაციონალურად“. ამასთან, ახალი ცოდნის (მეცნიერული მიღწევების) საფუძველზე ცოდნა, ისეთი ფაქტორის, როგორიცაა შრომა, მნიშვნე-

ლოვანი ელემენტია. ტექნოლოგიების ცოდნა აჩქარებს მოწყობილობათა მწარმოებლურობის ამალღებას. მმართველობითი ცოდნა ეხმარება მენარმეებს, უფრო ეფექტიანად აწარმოონ პროდუქცია (მომსახურება). წარმოების ფაქტორები მობილობითაც ხასიათდებიან, თუმცა ერთმანეთისგან არსებითად განსხვავდებიან. მაგალითად, მინა არ გადაადგილდება. ამასთან პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ყველაზე მოძრავია შრომითი რესურსები, ასევე მენარმეობრივი უნარი, კაპიტალი (განსაკუთრებით ფულადი) და ცოდნა. ლიტერატურაში აღნიშნულია წარმოების ფაქტორების ისეთი თვისება, როგორიცაა ურთიერთჩანაცვლება (ალტერნატიულობა). ვთქვათ, მენარმეს (ფირმას) უნდა გაზარდოს ყურძნის წარმოება. ამის გადანყვება მას შეუძლია ვენახის ფართობის გადიდებით (**ანუ ბუნებრივი რესურსის – მიწის გამოყენებით**), ან დაიქირაოს დამატებითი მუშახელი (**გაზარდოს შრომის გამოყენება**), ან გაზარდოს ტექნიკის რაოდენობა (**კაპიტალი**), ან გააუმჯობესოს შრომის ორგანიზაცია (მენარმეობრივი უნარი), ან გამოიყენოს ვაზის ახალი ჯიშები (**ახალი ცოდნა**). წარმოების ფაქტორების ალტერნატიულობა – გაფართოებული კვლავწარმოების ხელშემწყობი პირობაა. ამასთან აღსანიშნავია, რომ ფაქტორების ურთიერთმოქმედებებში დაგროვდა მრავალი წინააღმდეგობა.

საქართველოში ფაქტორებს შორის წინააღმდეგობების დაძლევა, წარმოებისა და შრომის რაციონალური ორგანიზაციით (რომელშიც განმსაზღვრელ როლს ტექნოლოგია ასრულებს) არის შესაძლებელი (მაგალითად, ბუნებრივ-საწარმოო პირობების მრავალფეროვნება, მასშტაბის ეფექტი, ტექნიკის გამოყენების დონე, სამუშაო ძალის ასაკობრივი სტრუქტურა, ინტეგრირებული ცოდნის დაბალი დონე და სხვ.). ლიტერატურაში დაფიქსირებულია წინააღმდეგობები ძირითად კაპიტალსა (მოძველებული ტექნოლოგია) და ადამიანურ კაპიტალს შორის (ინვესტიციები), პროფესიული სასწავლებლების კურსდამთავრებულთა რაოდენობასა და სპეციალობის მიხედვით სამუშაოზე მოწყობას შორის და სხვ.

ამიტომ აუცილებელია, ფაქტორებს შორის არსებული წინააღმდეგობების გამოვლენა, მათი განვითარების ტენდენციების სწორად ახსნა და შესაბამისად, ინვესტიციების ზრდის პირობების განსაზღვრა. საქართველოში მიმდინარე რეფორმების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ზემოთ დასახელებული პრობლემების გადანყვებაში მაკოორდინირებელ ფუნქციებს (პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ, ეკოლოგიურ სფეროში და ა.შ.) უნდა ასრულებდეს სახელმწიფო, როგორც სისტემაშემქმნელი სუბიექტი. მისი მთავარი ამოცანაა ქვეყნის განვითარების კონკრეტული ეტაპის თავისებურებების მართებული გაცნობიერებით, ადეკვატური ორგანიზაციულ-მმართველობითი მექანიზმის სწორად ფორმირება და მიზანმიმართულად გამოყენება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ნ. ჭითანავა - საქართველოს ეკონომიკის გამოწვევები და სტრატეგია. თბ. 2018;
2. საქართველოს ბუნებრივი რესურსები და მათი რაციონალურად გამოყენების პრობლემები (რუსულ ენაზე) „მეცნიერება“, თბ. 1991;
3. საქართველოს 2004 და 2014 წლების სასოფლო-სამეურნეო აღწერა, ქ.თბილისი, 2005წ, 2015 წ.;
4. ა. თავართქილაძე, ე. ნაკაიძე - საქართველოს მიწის რესურსების რაციონალური გამოყენების და დაცვის პრობლემები, „მეცნიერება“, თბ. 1994 წ.;
5. სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. საქართველოს სოფლის მეურნეობა, 2004, 2012, 2016, 2018 წწ.;
6. თენგიზ ურუშაძე - საქართველოს ძირითადი ნიადაგები, 1997 წ.;
7. საქართველოს 2004 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერა. თბილისი 2005;
8. И. Шумпетер. Теория Экономического развития. М. «Прогресс». 1982.